

Petra Nagyová
Peter a Pavol Weinwurmovci

Margaréta biela

Príbeh dievčaťa z druhého slovenského
transportu do Osvienčimu

Margaréta
biela

Helena Weinwurmová (1925 – 2015)

Petra Nagyová
Peter a Pavel Weinwurmovci

Margaréta
biela

slovar

Text © Petra Nagyová, Peter Weinwurm,
Pavel Weinwurm 2019

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2019

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme ani nijakými prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-556-3919-2

Prológ

„Necítim nenávisť. Každý si nesieme vo svojom príbehu to svoje. Najviac mi je ľúto, keď deti trpia za zlo, ktorého sa dopustili ich rodičia.“

Držíte v rukách knihu, ktorá je rekonštrukciou príbehu Heleny Weissovej, neskôr Weinwurmovej, ktorá sa 27. marca 1942 ocitla spolu so sestrou Aničkou medzi 703 mladými dievčatami v prvom západoslovenskom transporte z bratislavskej Patrónky do Osvienčimu. Je to príbeh mladého dievčaťa, ktoré dospievalo v ženskej časti nacistického koncentračného tábora Auschwitz-Birkenau, do ktorého o pár týždňov nasledovala aj jej ďalšia sestra Šárka.

Helenini rodičia, ako aj jej pätnásťročný brat Robert a ďalší bratia, boli nacistami odsúdení na smrť. Väčšiu časť jej rodiny splynovali priamo v Auschwitzi.

Helenin príbeh prináša svedectvo doby, v ktorej sa môže znenazdajky ocitnúť ktokoľvek a stať sa v nej nežiaducim. Hovorí o tom, aký vplyv môžu mať naše osobné

príbehy a tragédie na životy druhých, predovšetkým na našich najbližších a na ďalšie generácie. Odhaľuje bolestivé spomienky jednej ženy, neskôr matky, ktorá po skúsenosti z koncentračného tábora nachádzala vzťah k samej sebe a hľadala svoje bezpečné miesto v spoločnosti.

Okrem Heleninho svedectva prináša aj zamyslenia jej synov Petra, Pavla a nevlastného syna Jozefa nad mami-
ným životom. Spoločne sa vo svojich dialógoch vracajú do raných spomienok a do čias dospievania. Prechádzajú postupným uvedomovaním si časti rodinnej histórie a reflektujú svoje i mamine možné vyrovnávanie sa s tragédiou, akou bol holokaust.

Skúsenosť prežitia akejkoľvek tragédie je vždy silná. Ba dokonca taká silná, že mnohokrát dokáže ovplyvniť aj psychiku obetí a premieta sa do rodinných a ďalších vzťahov. Helena bola výnimočná v tom, že aj napriek mnohým problémom mala v sebe neskonalú túžbu žiť a inšpirovala druhých. V dôsledku troch rokov v lágri mala značne podlomené zdravie, no ona sa ani napriek častým bolestiam, úzkostiam a životným turbulenciám nevzdala. Mala svoje rituály a bola nesmierne disciplinovaná.

Poznali sme sa posledných pätnásť rokov jej života. Bolo to jedno z tých hlbokých priateľstiev, ktoré si človek dokáže vytvoriť len párkrát za život. Aj v neskoršom veku všetkým ukazovala, že aj napriek zažitým hraničným situáciám a koncentráku si človek môže v sebe zachovať pozitívny prístup k životu a vyplňať ho drobnými radosťami. Tým, ktorí padali, pomáhala vstávať a na prežité sklamanie odpovedala vždy len ľudskosťou. Mohla kedykoľvek resignovať, ale ona to nikdy neurobila.

Až rokmi som si uvedomila, prečo je jej svedectvo také dôležité. O jej osude, ako aj o mnohých ďalších deportovaných väzňoch najmä z prvých transportov sa v archíve osviečimského múzea Auschwitz-Birkenau nezachovalo veľa dôkazov. Nachádza sa v ňom len malá časť dokumentácie o ľuďoch, ktorú nacisti vytvorili v táborových kanceláriách od jari 1940 až do januára 1945. Väčšinu týchto dokumentov stihli zničiť pred poslednou evakuáciou a likvidáciou koncentračného tábora, aby zahladili stopy po svojich zločinoch. Helenin príbeh sa zachoval vďaka jej ústnemu svedectvu, spomienkam ďalších väzenkýň, článkom z dobovej tlače a archívnym dokumentom, ktoré vypovedajú veľa o tom, čo nacisti chceli navždy zničiť a vymazať.

Helena sa učila odpúšťať. Milovala spoločnosť ľudí a jej jediným želaním bolo, aby sa na jej príbeh nezabudlo. Rozprávala ho predovšetkým mladým ľuďom, aby už nikdy nič podobné nedopustili. Odteraz bude žiť svojím vlastným životom.

Petra Nagyová

My ľudia sme dobrí, zlí, leniví, pracovití. Každý z nás nejaký je.

Nerozumiem, prečo sme schopní ubližovať jeden druhému len pre jeho inakosť.

Len preto, že je niekto iného vierovyznania, národnosti alebo inej farby pleti.

Je to veľká krivda na človeku.

Mrzí ma, že sme dovolili, aby to zašlo až tak ďaleko.

V koncentračnom tábore mi zabili rodičov a všetkých bratov.

Rozhodla som sa hovoriť o tom, čo som prežila, hoci moje spomienky sú veľmi bolestivé. Sú medzi nami aj takí, ktorí ich v sebe navždy zavreli, lebo o nich nemali silu rozprávať. Považujem za svoju povinnosť podávať svedectvo ďalším generáciám, pretože široko-ďaleko som bola jedinou svedkyňou z prvého západoslovenského transportu.

Verím, že mi bolo súdené prežiť, aby som svoj príbeh mohla odovzdať druhým.

Veľmi vás prosím, nikdy nedovoľte, aby sa ešte raz niečo také zopakovalo.

Ostala som Židovka a som na to hrdá.

Helena Weinwurmová

... nikdy by mi nenapadlo, že sa raz všetko zmení. Že už nič nebude také, ako predtým. Narodila som sa ešte za čias predmníchovského Československa. Mama ma priviedla na svet v apríli v roku 1925 ako predposledné dieťa. Do vienka som dostala aj hebrejské meno. Nazvali ma Lea. Bývali sme v malej dedinke Bučany pri Trnave. Boli sme početná rodina. Mala som troch nevlastných a sedem vlastných súrodencov. Keď som sa narodila, moji starší nevlastní bratia Hugo a Imrich už s nami nebývali a nevlastná sestra Katka odišla žiť do Francúzska. Rok po mne sa narodil môj najmladší brat Robert. Naša mamička nikdy nepracovala, lebo sa musela starať o celú domácnosť. Pochádzala z chudobnej rodiny a v tých časoch to mali chudobné dievčatá ťažké. Nemali veľkú nádej na vyďaj. Volala sa Františka a mala už dvadsaťsedem rokov, keď spoznala môjho otca Ľudovíta – staršieho vdovca s tromi takmer dospelými deťmi. Otecko bol od nej o trinásť rokov starší. Doma sme žili jednoducho a skromne. Mali sme plný dvor hydiny a odmalička sme museli pomáhať.

Už ako desaťročná som vedela vydrhnúť dlážku, zamiesiť na chlieb a nakrmiť husi a kačky. Veľmi ma to bavilo. Keď susedia pracovali na poli, neraz som sa im starala o malé deti. Cez leto som zasa so svojimi sestrami Jolanou, ktorú sme inak volali Anička, a Šárkou chodila poza humnú k rieke Blave pást husi. Spomínam si, ako sme sa hojdávali na hindžalke a pretekali sme sa, ktorá z nás pôjde prvá. Len čo napadol prvý sneh, vzali sme sane a už nás nebolo. Časom sa od nás odťahovala aj naša staršia sestra Margita. Bratia Tibor, Alexander a Leopold sa tiež osamostatnili a odišli bývať do Trnavy. Oblečenie som často nosila po starších súrodencoch a na nohách som mala neraz obuté aj o dve čísla väčšie topánky. Svoj prvý kabát som dostala, až keď som mala pätnásť rokov, no keď k nám prišla chudobná žena s plačom, že nemá čo dať najesť svojim deťom, naša mama sa s ňou podelila aj o to málo, čo sme doma mali. Hovorí sa, že akí sú rodičia, tak sa správajú aj ich deti. U nás to platilo dvojnásobne. Možno aj to nám neskôr pomohlo prežiť.

Boli sme československá rodina židovského vierovyznania. V našej dedine bol katolícky kostol a jedna stará synagóga. Mala som trinásť rokov, keď ju obec nariadila urýchlene zbúrať. Bolo to v marci v roku 1938. Synagóga bola vo veľmi zlom stave a hrozilo jej zrútenie. Počas dažďa do nej zatekalo a trámy strechy pomaly prehnívali aj s čudnou dobou, v ktorej sme sa znenazdajky ocitli. Môj otecko bol nábožný človek. Každú sobotu na šabat sa chodil modliť do synagógy v Trnave. Niekedy sa dokonca vybral z Bučian pešo a kráčal dlhé kilometre do mesta. Ani keď bola vonka treskúca zima a snehu po kolená, neprekážalo mu to. Mal trocha prchkejšiu povahu a bol vášnivý fajčiar. Býval nervózny

najmä v sobotu, lebo poctivo dodržiaval šábes a ten mu v ten deň zakazoval fajčiť. Aj keď niekedy zvýšil hlas, mamička s ním mala vždy veľa trpezlivosti. Okrem nás žili v Bučanoch aj ďalšie židovské rodiny. Pri Dolnom mlyne mal svoj obchod so zmiešaným tovarom a s jatkou Eduard Drechsler, v strede dediny zasa bývali Kubíčkovci.

Náš otecko pracoval ako adjunkt na neďalekom Fould-Springerovom majeri, ktorý patrilo istému Francúzovi. Neskôr, keď už nestačil na svoju prácu, si v našom dome otvoril hostinec. Neraz tam bývalo veselo. V zadnej miestnosti bývali tancovačky aj so živou muzikou. Odmalička som rada spievala a tancovala. Dodnes sa mi vybavujú spomienky na tóny hlasnej trúby a harmoniky. Rodičia so všetkými dobre vychádzali. Nikdy sme necítili žiadnu nenávisť. Teda, až do toho nešťastného času. Doma sme sa stravovali kóšer, ako sa to mamička naučila ešte od svojich rodičov. Dodržiavali sme židovské sviatky i šábes. Otecko na Chanuku počas zimných večerov zapaloval v okne sviečky. Hovorí sa, že chanukové svetlo nielen osvetľuje noc, ale je aj symbolom nádeje v ťažkých časoch. Až jedného dňa všetky sviečky v našich oknách zhasli...

Peter: Naše detstvo voňalo chudobou. Nebolo nám čo závidieť. Narodili sme sa v päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia do totalitného Československa. Vyrastali sme v Holíči, v malom mestečku na Záhorí. Bývali sme v starom ošarpanom bytovom dome, v ktorom spolu s nami žilo aj pár cigánskych rodín. Všetko naokolo bolo sivé a špinavé. Vzadu za našim domom bola vysoká stará hradba. Akoby nás oddeľovala od vonkajšieho sveta a celé detstvo nás chránila. Často sme sa pri nej ako malí chlapi hrávali.

Drevenými paličkami sme zamiešali naškrabanú hlinu s vodou a blatom sme vyplňali prázdne diery v múre. Doma nás bolo šesť – mama, otec, ja s Pavlom a naši dvaja starší nevlastní bratia Harry a Jozef. Žili sme veľmi skromne. Mali sme jednu kuchyňu, jednu spoločnú izbu a spálňu. Ani neviem, ako sme sa tam všetci pomestili.

Pavel: V našej rodine som bol najmladší. Dalo by sa povedať, že som sa svojim rodičom prihodil. Narodil som sa ako nechcené dieťa. Mama celých deväť mesiacov, ktoré ma nosila pod srdcom, preplakala. Veľmi sa bála, ako sa o nás všetkých postará. Žili sme v chudobe a ona trpela mnohými zdravotnými problémami. Časom sa však ukázalo, že sa obávala zbytočne, pretože som bol najpokojnejšie dieťa zo všetkých bratov. Ako malý chlapec som s ňou trávil veľa času. Bol som jej vždy nablízku a zažíval som ju v rôznych situáciách. Život s ňou mi v detstve pripomínal trocha väzenie, v ktorom sme boli zavretí obaja. Vždy sa snažila robiť všetko najlepšie, ako mohla. No občas to prehánala.

Peter: Kým sme boli malí, celú našu rodinu živil otec. Tie desivé roky, ktoré mama zažila ešte ako mladé dievča, ju na celý život poznačili. Často chodievala na rôzne preliečenia do Tatier a sústavne navštevovala lekárov. Na zlepšení jej stavu nepridávali ani podmienky, v ktorých sme žili. Vyrastali sme v časoch tvrdého komunizmu. Doma sme treli biedu. V tom čase sa zvyčajne stálo v dlhých radoch pred obchodom na chleba i na mlieko. Nepamätám si, že by sme mali doma často vajcia, a keď

nám v kuchyni zavoňalo mäso, mali sme doslova sviatky. Dokonca aj dnes si dokážem živo vybaviť prenikavú vôňu škvariet, po ktorých nám rozvoniaval celý byt. Mama ich dlhé hodiny škvarila vo veľkom hrnci v kuchyni. Ako malí chlapi sme za ňou tajne chodili po špičkách a sledili, kedy budú hotové. Potom z nich narobila za plný hrniec pagáčov. Vždy sme sa z nich tak veľmi prejedli, až nás z nich boleli bruchá.

*... pomery v Československu sa zmenili a dobrým medziľudským vzťahom bol koniec. Po tom, čo nacisti v marci 1938 vstúpili do Rakúska, sa k nám nebezpečenstvo a propaganda nenávisti približovali čoraz viac. Každé ráno sme sa zobúdza-
li do neistého sveta. Naše ľudské spolužitie narušilo vyhlásenie autonómie Slovenska, keď sa začal hon na Čechov, Židov a mnohých takzvaných nepriateľov novovznikajúceho autoritatívneho ľudáckeho režimu. Bola som ešte len dieťa, ničomu som nerozumela. Zovšadiaľ však prichádzali zlé správy, ktoré neveštili nič dobré. Začiatkom decembra 1938 otec prišiel domov s tým, že vandali v Trnave podpálili obe synagógy. Najprv oheň vypukol v ortodoxnej synagóge a ďalší večer už horela aj synagóga status quo ante. Miestne noviny dokonca písali, že hlúčik mladých ľudí bránil hasičom v uhasení požiaru tým, že im prerezali hadice. Incident sprevádzali nočné výtržnosti v trnavských uliciach. Mladí výrastkovia vykrikovali protizidovské heslá, vybíjali výklady i okná na židovských obchodoch. V kútiku duše sme si mysleli, že to nemôže zájsť až tak ďaleko a že situácia sa upokojí. Lenže 14. marec 1939 zmenil mnohé v našich životoch. Vznikol Slovenský štát, ktorý bol pod vplyvom nacistického Nemecka. Spomínam si, ako raz do*